

MÍSTO MEMOROVÁNÍ HLEDÁNÍ SOUVISLOSTÍ

Projekt ministerstva školství si klade za cíl proměnit výuku dějepisu

Stačí, aby reportér zastavil na ulici mladíka nebo slečnu a položil jim otázku z českých dějin. Nemusí jít daleko, stačí poslední stovka let. Velice často je to velice smutné. Rozpaky, zakoktávání... Co je v té škole učí?! Aby bylo tohle povzdechnutí brzy minulostí, připravilo ministerstvo školství projekt zaměřený na proměnu výuky moderních dějin. O bližší informace jsme požádali JANA MUŠUTU, ředitele odboru řízení regionálního školství MŠMT, garanta pokusného ověřování projektu SINUS CZ – Proměna výuky dějin 20. století na českých základních školách.

jako snižování nároků, ale to je pouhé nedorozumění. Nesnižujeme obsah proto, abychom žákům zjednodušili učení, ale naopak proto, abychom děti naučili víc. Víím, zní to poněkud paradoxně, ale vysvětlím to. Žáci sice budou znát možná jen dvacet jmen místo sta, zato budou vědět, co znamenají. Budou umět pracovat ve vyšší kognitivní funkci, než je pouhá reprodukce. Naučí se dávat věci do souvislosti, pracovat s prameny. Naším cílem je, aby získali historickou gramotnost. Ta má několik prvků. Například jedním z nich je,

O tom, že na 20. století se při výuce dějepisu často nedostane, se mluví už dlouho. Předcházela projektu nějaká konkrétní analýza?

Dělala ji Česká školní inspekce. Zajímavé však je, že paradoxně zjistila, že to není tak úplně pravda. Alespoň podle toho, co se inspektoři dověděli od učitelů. Většina tvrdila, že v 9. ročníku končí v 90. letech minulého století. Už se ale nezjišťovalo, do jaké hloubky učitelé s žáky učivo probírají. Právě to bylo důvodem, proč projekt vznikl.

Nejde jen o to dostat se při vyučování po časové ose co nejdál, vštípit dětem určitý seznam faktů a jmen, která se k nim vztahují, ale o to, zda a jak žáci chápou složitost dějin. Jestli se v rámci dějepisu učí pracovat s prameny, argumentovat a podobně. Nesnažíme se jen dostat do škol moderní dějiny jako historickou epochu, ale zároveň proměnit způsob, jak se o dějinách učí.

Jaký časový úsek projekt konkrétně zahrnuje?

Takzvané krátké 20. století, to znamená od vzniku republiky do přítomnosti. Projekt je primárně určen pro cílovou skupinu žáků 9. ročníku. Na dobu jednoho školního roku jsou připraveny podpůrné materiály, které budou k dispozici učitelům dějepisu, jež se do projektu zapojili. Jsou v nich metodické ukázky toho, jak hodina může vypadat. Autory těchto materiálů jsou naši přední didaktici, členové centrálního týmu projektu.

Pro učitele jsou tyto dokumenty samozřejmě jen východiskem, je na každém, jak si je upraví. Jde o to, že nemusí začínat na zelené louce. Vezme v úvahu, co sám

Jan Mušuta

Foto: autorka

s žáky probírá, jak mohou podpůrné materiály navazovat na jeho výuku. V metodice najde nejen poznámky k výuce, ale také aktivity, jimiž ji může obohatit a zpestit.

Znamená to, že původní obsah je o něco zredukovaný, aby bylo možné jít při výuce víc do hloubky?

Určitá redukce obsahu výuky je součástí Strategie 2030+. Hodně lidí to chápe

že člověk umí pracovat s historickými perspektivami. To znamená, že když vidí nějakou historickou událost, neinterpretuje ji pohledem současnosti, ale snaží se ji pochopit s ohledem na tehdejší situaci. Třeba proč někteří lidé volili komunisty, co je k tomu mohlo vést. Byla to propaganda, nebo tam byly nějaké objektivní důvody, pokud ano, jaké? Ne že si zapamatují, tohle je dobro, tohle je zlo a jdeme dál. To, co si jenom zapamatují, brzy zapomenou. ▶

► **Jsou v metodice nastaveny nějaké klíčové momenty, jichž se má učitel dotknout?**

Pokud jde o obsah, necháváme učitelům volnost. Cílem je metodická podpora, proto také nemluvíme o vzorových hodinách. Nemáme ambici učitelům předepisovat, co mají učit. Jde nám o to, aby se měli čeho chytit, od čeho se odrazit. Počítáme s jejich invencí. Už jsem říkal, že předpokládáme, že si nabídnuté materiály upraví podle svého. Věříme však, že jsou texty natolik dobré, že je možné je ve většině případů zcela převzít. Nechceme říkat ani to, že je nutné probrat tu a tu historickou osobnost a pouze určitým způsobem. To by šlo proti smyslu kurikula a svobody pedagogických pracovníků při vzdělávání.

Víc než na obsah toho, co by měla škola žáky naučit, jsme se zaměřili na to, jak by jim měla dějiny zprostředkovat. Tedy na výuku samotných učitelů-praktiků. Zmínit jednou zavedené metody a styly není jednoduché. Ukazuje se, že nestačí, když učitelům zaplatíme z šablon čtyřhodinový nebo osmihodinový kurz.

Bývá často slyšet, že z jednoho kurzu si každý účastník vezme něco jiného...

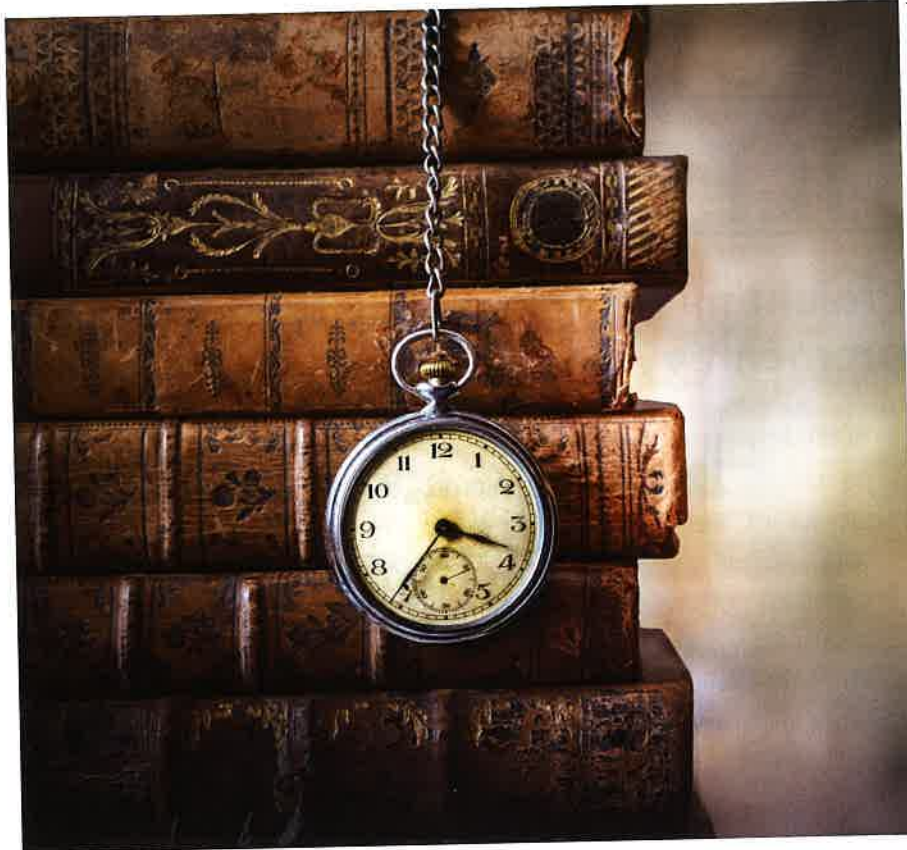
Nejen to. Učitel se vrací z kurzu nabitý dojmy a při dobré vůli se snaží nové poznatky aplikovat ve škole. Může se však stát, že nenajde ve sborovně nebo u vedení školy porozumění. Jindy narazí na odmítavé postoje žáků, nebo se nový způsob vyučování nelíbí rodičům. Po prvním neúspěchu se učitel vzdá a vrátí se k dřívějším postupům.

Hledali jsme v zahraničních zkušenostech, co se kde při proměňování výuky nejlépe osvědčilo. Zjistili jsme, že například v Irsku doprovodili reformu svého kurikula masivní podporou vzdělávacích kurzů, ale výrazný úspěch to nepřineslo.

Mnohem úspěšnější byl německý program SINUS, který proběhl v 90. letech. Mezinárodní šetření upozornilo na to, že tamní žáci jsou slabí v přírodovědných předmětech, takže si Němci dali za úkol, že musí přijít zlepšení. Vymysleli systém, který se opíral o metodickou podporu „shora“, kterou připravili nejlepší didaktici. Na ni navazovala podpora v podobě učící se komunity. Znamenalo to, že jeden koordinátor – sám aktivní učitel – podporován didaktiky vedl vždy šest škol, jimž přinášel materiály didaktiků i svoje vlastní zkušenosti. Průběžné podpory se dostávalo těmto koordinátorům i učitelům z praxe v průběhu celého projektu.

Projekt SINUS CZ se tedy vydal stejnou cestou?

Víceméně ano. Jádrem dvanáctičlenného řešitelského týmu jsou u nás didaktici z Ústavu pro studium totalitních režimů, kteří se kromě studia totalitních režimů zabývají i osvětou, tedy didaktikou, a mají dlouhodobé zkušenosti s DVPP. Spolu s nimi je v týmu několik akademiků a také

Triffl / Shutterstock

aktivní dějepisáři-praktici. Společně vytvářeli nejen metodický materiál, ale také postup, jak školit a podporovat koordinátory.

Lokální koordinátoři byli vybráni z aktivních učitelů dějepisu, přihlásit se mohl kdokoli. Při jejich výběru jsme však pracovali s doporučením didaktiků. Přihlíželi jsme také k tomu, abychom rovnoměrně pokryli celou republiku. Pro pozici koordinátorů jsou důležití progresivní pedagogové, kteří mají pro projekt porozumění. S podobným stylem výuky mají vlastní zkušenosti, dějepis pro ně není jen souhrn jmen a dat. Někteří třeba dříve naráželi na nepochopení rodičů, takže chápou, jak je těžké vytrvat.

Uvedu příklad z praxe. Jeden z našich koordinátorů kdysi zkoušel tento styl výuky v malé vesnické škole. Děti mu říkaly, že je vůbec neučí dějepis, že to je všechno jenom psychologie. Pořád se učí mluvit třeba o obrazech, co si lidé na nich asi zrovna mysleli a tak. Děti byly do té doby zvyklé na vyjmenovávání jmen a přiřazování dat. Nemusely nad učební látkou moc přemýšlet, stačilo se naučit a pak odříkat. Přístup jejich učitele byl pro ně naprosto nový, neznámý. Učitel si pak musel nastatou situaci vyhodnotit. Usoudil, že musí žákům nabídnout určitou faktografii, aby měli pocit, že se něco naučili. Potom je musel nenápadně vést k tomu, aby s fakty dál pracovali. Musel si sám najít rovnováhu. Musel si také ve svém okolí najít někoho, s kým by všechno mohl probrat. To je dnes úloha místních koordinátorů. Každý z nich vede podobně jako v Německu šest učitelů z různých škol ve svém okolí. Ti se

pak za podpory koordinátorů navzájem podporují v úspěších i při případných neúspěších.

Ještě na jednu velmi důležitou věc dbáme. Totiž aby se zástupci řešitelského centrálního týmu aspoň jednou měsíčně setkávali s lidmi v terénu, ať už z očí do očí, nebo online. Jde nám o to, aby se cestou shora dolů nic „neztratilo v překladu“. Nechceme předávat kuchařku, aniž by její příjemce pochopil kontext. Proto je důležité, aby členové řešitelského týmu průběžně mluvili s lokálními koordinátory i učiteli. Je to nezbytné pro to, aby porozumění tomu, co děláme, zůstalo zachováno.

Je do projektu aktivně zapojena Asociace učitelů dějepisu?

Oficiálně ne, ale z povahy věci určitě mezi koordinátory a učiteli-praktiky její členové jsou. V současné době je v projektu zapojeno 40 koordinátorů, ke každému šest pedagogů. Příští rok by mělo být koordinátorů 60. I když předpokládáme, že někteří ubudou. Někdo se pro to rozhodne sám, s jiným se budeme muset rozloučit, pokud zjistíme, že svůj úkol neplní dobře. Což je myslím žádoucí. Žádný systém nemůže fungovat na sto procent.

V příštím školním roce tedy budeme mít 60 komunit, v každé šest učitelů plus lokální koordinátor, to už bude zasažených skoro deset procent všech škol. A protože aktivní učitelé bývají zapojeni v různých profesních asociacích, věřím, že ti z ASUD tam jsou nebo budou také. Jediné oficiálně podepsané memorandum máme uzavřené s Ústavem pro studium totalitních režimů.

Přirozeně dbáme víc na kvalitu než na kvantitu. Počítáme s efektem sněhové koule. Zajímavá myšlenka, která se dokáže prosadit, k sobě přiláká další učitele, které by projekt na začátku třeba ani nepřilákal. Když se projekt osvědčí na deseti procentech nejprogresivnějších a nejlépe připravených škol, připojí se i školy, které zpočátku váhaly.

Na stejném principu se zaváděla elektrická auta. Na začátku je nikdo nechtěl. Výrobce proto přišel s plánem vyrábět superdrahá elektrická auta pro miliardáře, aby dosvědčili, že elektrická auta nejsou žádná golfová vozítka. Obraz se opravdu změnil, auta zlevnila a začala být zajímavá i pro ostatní zákazníky. My vlastně děláme něco podobného. Když se pokusné ověřování osvědčí, rádi bychom projekt rozšířili na co největší počet základních a středních škol.

Projekt byl vyhlášen v lednu 2021, od té doby se do něj mohly školy hlásit a můžou vlastně pořád. Spuštěn byl 1. září 2021. Mohli jste do něj přijmout všechny školy, které se hlásily?
Nedělali jsme projektu moc velkou propagaci, ale školy se do něj hlásily poměrně rychle. Nakonec jich je dohromady 250. Převážně jde o základní školy, ale zapojila se i některá gymnázia i střední odborné školy. Několik jsme jich ještě před zahájením oslovili, abychom měli všechny regiony rovnoměrně pokryté. I když můžeme kapacitu ověřování pro následující školní rok navýšit až o polovinu, může se stát, že budeme muset školy vybírat. Záleží na tom, kolik se jich nově přihlásí.

Říkal jste, že s některými koordinátory se možná budete muset loučit. O tom s kým bude rozhodovat někdo z centra? Nepracuje dobře, radši ho vyměníme...

Zatím odešli asi jen čtyři podpoření učitelé, tedy nikoli koordinátoři. Jeden proto, že se stal zástupcem ředitele, další proto, že projekt nenaplnil jeho představu... Pokud víme, tak ostatním zapojeným pedagogům se projekt líbí.

Koordinátoři zůstali všichni, ale budeme jim obnovovat smlouvy, které uzavřeli s NPI, jenž je realizátorem projektu. Součástí pokusného ověřování je i systém monitorování kvality – zkoumáme tedy, jak jednotliví koordinátoři pracují, a snažíme se jim v jejich práci pomáhat. Někdo ovšem může zjistit, že mu tato pozice nevyhovuje, a tak ji nebude dále vykonávat. To je normální a pro systém zdravé.

K těm dohodám: Právě proto, že lokální koordinátoři jsou aktivní učitelé dějepisu, museli jsme jim vytvořit prostor, aby se mohli intenzivně věnovat svým šestí kolegům. Aby je mohli navštěvovat v hodinách. Aby také učitelé mohli zhlédnout hodiny koordinátorů. To jim dá základ pro společné debaty.

V Německu mohli koordinátorům snížit přímou pedagogickou činnost, protože tam učitele nezaměstnávají jednotlivé školy, ale spolkové země. Tím pádem mohli snadno zasáhnout do jejich úvazků. To u nás není možné, proto jsme šli cestou dohod s NPI. Koordinátoři se sami rozhodnou, jestli aktivitu spojené s projektem budou jaksi „nad plán“ nad jejich úvazek ve škole, nebo si svůj úvazek po dohodě s ředitelem dočasně sníží. Tady musím na dálku poděkovat ředitelům, že nám vycházeli vstříc. Upravili koordinátorům rozvrhy tak, aby měli třeba jeden den volný a mohli jezdit na hospitace. Pokud se projekt osvědčí a bude přijat do systému, bude nutné najít jiné řešení.

Nevíte, o kolik mají naši koordinátoři snížený úvazek?

Není to dané, je na nich, jak se s ředitelem domluví. My to nemůžeme ovlivnit.

Mít za těchto podmínek ve sboru koordinátora musí být pro školu náročné.

Na druhou stranu se jim může škola chlubit. Věřím, že mít skvělého učitele, který své zkušenosti může předávat kolegům, je pro školu otázkou prestiže. Jednomu z ředitelů kdosi vyčítal, proč se zapojuje, že by mu někdo mohl chtít schopného učitele přebírat. Bryskně odpověděl: Mám snad učitele vést tak, aby je nikdo nechtěl?

Takový přístup ale určitě nemají všichni ředitelé, někteří si ho ani nemohou dovolit.

Jsem si vědomi toho, že jsme na spolupráci s řediteli závislí. Ale skutečně se ukázalo, že to není problém. V naprosté většině případů ředitelé své učitele podporují a vycházejí jim vstříc. Na začátku jsme jim psali vysvětlující dopisy. Počítali jsme s tím, že budeme telefonovat a znovu vysvětlovat. Nebylo to většinou nutné.

Mají koordinátoři k dispozici centra, v nichž by se se svými šesti učitelé mohli scházet?

Záleží, jak se dohodnou. Všech šest škol je v jejich blízkém okolí, to byl jeden z aspektů při výběru přihlášených škol. Blízký kontakt je důležitý, ať už kvůli dojíždění na hospitace nebo pro vzájemné setkávání. V některých případech dává smysl i setkávání online. Musíme si uvědomit, že ve všech školách nejsou dva učitelé s dějepisem v aprobaci. V odlehlejších místech může být daleko i do sousední školy. Proto má sdílení zkušeností takový význam. Proto jsou do projektu zapojeny i malé školy.

Moderní dějiny nejsou jen součástí výuky 9. ročníku. V určité podobě jsou i ve výuce vlastivědy v 5. ročníku. Ale tito učitelé do projektu zapojeni nejsou.

První stupeň do projektu zahrnut není. Jak jsem říkal, to, že ubíráme na obsahu, ještě neznamená, že výuku zjednodušíme. Naopak – vyučování je pro žáky náročnější. Učitelé říkají, že je to někdy moc i pro devátáky. V některých školách se dějepis neučí chronologicky, ale po oblastech. Moderní dějiny mohou být zahrnuty v učivu 6., 7., nebo 8. ročníku. Chápat historické perspektivy, pracovat s prameny a jejich důvěryhodností, jsou poměrně složité věci, což klade zvýšené nároky na učitele, mají-li to děti v nižších ročnících zvládnout.

Naopak zkusíme do projektu zapojit i střední školy. Hlásila se nejen gymnázia, ale i střední odborné školy. Je to dobře, protože skupiny jsou pak pestřejší. Když jsme se setkali s koordinátory na letní škole, hodně mě potěšil rozhovor s paní učitelkou ze SOŠ. V žácích se snaží zároveň rozvíjet občanské kompetence, čtenářskou i mediální gramotnost. Budou ▶

SkazovD / Shutterstock

► pak umět rozeznat, co je podezřelá informace a co může být pravda. A i když ve středních odborných školách není dějepis stěžejní, podpora právě těchto kompetencí je tam stejně tak důležitá jako na jiných školách.

V některých školách má dějepis dvouhodinovou dotaci, ale někde taky jen hodinovou. S jakou dotací projekt počítá?

Projekt počítá spíše se dvěma hodinami, ale není to vytesané do kamene. Učitel si může lekce přizpůsobit podle ŠVP. Ve škole se domluví, co je třeba probrat, kde jsou milníky v tematickém plánu. To pak porovná s naší nabídkou a může si materiály upravit pro svoji potřebu.

Ovšem musíme si uvědomit, že tolik důležité aktivity znamenají určitý čas. Nová metoda výuky, kterou učitelům nabízíme, spočívá v tzv. badatelské výuce a ta spočívá ve velké míře na práci samotných žáků. Proto jsme také trvali na tom, abychom dostávali zpětnou vazbu, aby se centrální tým bavil s lidmi v terénu. Lokální koordinátoři i sami učitelé říkají, že běžná vyučovací hodina často nestačí. Děti si něco přečtou, něco vytvoří, aktivizační metody zaberou nějaký čas. Učitelé pak nestíhají. Proto někteří přistupují k tomu, že dějepis učí ve dvouhodinových blocích.

Přinesl vám už teď projekt některá překvapení?

Vlastně ano. Máme neskutečné objevy z řad učitelů. Například učitele, které ani nenapadlo, že by někdy mohli lektorovat, a najednou jsou z nich výborní lektorři. Teď mluvím o lokálních koordinátorech, kteří museli tuhle roli zvládnout. Učili se, jak vést ostatní učitele, aby učili děti učit se jinak. Což je dost odlišná role a zároveň je to právě to, co bychom měli dělat – využívat zkušenosti těch nejlepších učitelů. Aby jejich schopnosti nebyly omezeny zdmi jedné třídy, jedné školy, ale mohli je sdílet s kolegy.

Je to vlastně druhý cíl projektu. Tím prvním je proměnit výuku moderních dějin, druhým vyzkoušet si, jak můžeme systematicky uchopit zkušenost nejlepších učitelů a předávat ji dál. Pokud se to osvědčí, je to možné aplikovat do dalších předmětů. Ostatně něco podobného dělá H-MAT v matematice, Elixír do škol ve fyzice a podobně. Obdobný princip teď chceme vyzkoušet, možná navrhnout nějaké změny, aby pozice lokálního koordinátora mohla být systémově uchopenou pozicí, možná v budoucnu prvkem kariérního řádu.

Budou jedním z výsledků jen metodiky, nebo také učebnice?

Nemáme v plánu vytvořit souhrnnou učebnici, spíš metodiky, které shrnou doporučené postupy. Předpokládáme, že budou volně přístupné na internetu. Ke každé lekci bude možné stáhnout si pdf a podobně. Ale vím, že někteří vydavatelé ucelené řady učebnic připravují.

Doufáme, že se proměna výuky dějepisu potká s revizí RVP...

Určitě, řešitelský tým vygeneroval v rámci přípravy konkrétních lekcí podněty na připravované změny RVP v oblasti dějepisu. Vedeme je trochu k tomu, aby hledali provazby do příbuzných předmětů, které jsou v učebním plánu 2. stupně. Nabízí se například mediální výchova, výchova k občanství... Podněty k propojení se společenskovědními předměty tady jsou. Až dojde v revizi RVP k práci na konkrétních předmětech nebo oblastech, už by mělo být jasnější.

V představení projektu na webu ministerstva je uvedeno, že průběžně budou vznikat ukázkové hodiny. Budou k návštěvě „in natura“, nebo budete natáčet videa?

Máme v plánu natočit videa s ukázkami z hodin, ale samotná činnost v lokálních komunitách je postavena na vstupu do konkrétního vyučování. Určili jsme minimální počet, kolikrát může přijít koordinátor k učitelům do hodiny, z každé návštěvy budou vytvořeny zápisy. Zároveň budeme sledovat vliv, jaký má projekt na kvalitu práce učitelů. Budeme se jich ptát, jestli díky informacím a zkušenostem získaným v projektu svoje vyučovací hodiny proměnili. A to nejen hodiny dějepisu, na které jsou připravováni, ale i vyučování dalších předmětů. Předpokládáme totiž, že když se něco naučíte a vyzkoušíte si to v jedné oblasti, budete-li s výsledkem spokojeni, přenesete metodu i do jiné oblasti. Tato unikátní data bychom pak rádi publikovali, už máme registraci výzkumného designu projektu.

Jde o to, že když realizujete nějaký vědecký projekt, musíte předem nahlásit, jakým způsobem budete sbírat data i jak

je budete hodnotit, abyste to pak nemohli zpětně upravit a ovlivnit výsledky. Rádi bychom měli tuto metodu ověřenou podle vědeckých standardů, abychom mohli říci: Ano, za tyto veřejné peníze dochází ke změně u tolika a tolika učitelů, projekt na ně má takový a takový vliv.

V jakém stadiu je projekt teď, po půl roce?

Komunity fungují od samého začátku. Jednotlivé skupiny se navzájem setkávají – koordinátoři s centrálními didaktiky i mezi sebou, koordinátoři a pedagogové... Uči-

telé dostávají podpůrné materiály, zatím neveřejné, protože ještě nejsou upravené podle jejich připomínek. Až budou hotové, zveřejníme je. Kdo bude mít zájem, může mít k dispozici písemné materiály s návrhem aktivit pro vyučovací hodiny, v podstatě metodiku, jak vést hodinu.

Jsem přesvědčený o tom, že projekt je dobrý, že může být úspěšný. Je to především proto, že jeho kouzlo se nemusí odehrávat na ministerstvu, ale děje se v místních komunitách. Nezávisí na nějaké autoritě, kterou neovládáte, ale na konkrétních učitelích, jimž vytváří prostor pro sdílení. V mnoha případech se objevují nápady, které by od zeleného stolu nikdo nevymyslel. Ano, máme centrální tým, ale to hlavně se děje v procesu, kdy učitelé reálně učí, reálně reflektují, co učí, a o všem debatují s kolegy. Výsledkem je, že jsou spokojeni. Až na zmíněné výjimky nikdo neodchází. Chápu, že jim vadí administrativa s projektem spojená, ale ta je dočasná. Potřebujeme ji proto, abychom měli doklad, jak se výuka měnila, pro případ, že by se projekt změnil v systémové řešení.